

УДК 343.114

DOI 10.33244/2617-4154.3.2020.131-142

О. В. Сіренко,

доцент

e-mail: Soksana41@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-6567-2321;

Р. О. Загоровський,

Університет ДФС України

e-mail: roman.zahorovskiy@gmail.com

ORCID ID 0000-0001-7271-3622

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПЕРЕГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ТА ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Стаття присвячена історико-правовим аспектам розвитку інституту перегляду кримінальних проваджень за нововиявленими та виключними обставинами. Досліджується процес формування такої процесуальної категорії, як нововиявлені обставини в кримінальному процесуальному законодавстві Української РСР. Аналізується процес трансформації порядку здійснення кримінальних проваджень за нововиявленими обставинами у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України 2012 року. Досліджуються зміни кримінального процесуального законодавства та, як наслідок, розмежування кримінальних процесуальних положень щодо перегляду проваджень за нововиявленими обставинами на дві категорії: перегляд за нововиявленими та перегляд за виключними обставинами. Здійснюється загальна характеристика перегляду кримінальних проваджень за нововиявленими та виключними обставинами на сучасному етапі правозастосовної діяльності.

Ключові слова: нововиявлені обставини, виключні обставини, судові рішення, вирок, ухвала, перегляд судових рішень, кримінальне провадження, кримінальний процес, кримінальне процесуальне законодавство.

О. В. Сіренко, Р. О. Загоровский. История становления института пересмотра уголовных производств по вновь выявленным и исключительным обстоятельствам

Статья посвящена историко-правовым аспектам развития института пересмотра уголовных производств по вновь открывшимся и исключительным обстоятельствам. Исследуется процесс формирования такой процессуальной категории, как вновь открывшиеся обстоятельства в уголовном процессуальном законодательстве Украинской ССР. Анализируется процесс трансформации порядка осуществления уголовных производств по вновь открывшимся обстоятельствам в связи с принятием Уголовного процессуального кодекса Украины 2012 года. Исследуются изменения уголовного процессуального законодательства и, как следствие, разграничения

уголовных процессуальных положений о пересмотре производств по вновь открывшимся обстоятельствам на две категории: пересмотр по вновь открывшимся и просмотр по исключительным обстоятельствам. Осуществляется общая характеристика пересмотра уголовных производств по вновь открывшимся и исключительным обстоятельствам на современном этапе правоприменительной деятельности.

Ключевые слова: *вновь открывшиеся обстоятельства, исключительные обстоятельства, судебное решение, приговор, определение, пересмотр судебных решений, уголовное производство, уголовный процесс, уголовное процессуальное законодательство.*

Метою статті є історико-правова характеристика особливостей здійснення кримінальних проваджень за нововиявленими та виключними обставинами упродовж конкретного історичного етапу розвитку вітчизняної правової системи, починаючи з набрання чинності Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року та до внесення останніх змін до сучасного кримінального процесуального законодавства України.

Постановка проблеми. Інститут перегляду кримінальних проваджень за нововиявленими та виключними обставинами є нормативно визначеним і похідним від радянської правової системи, що зумовлює окремі складнощі та породжує колізії в процесі практичної реалізації зазначених норм суб'єктами кримінальних проваджень. Детальне дослідження проблематики перегляду кримінальних проваджень за нововиявленими та виключними обставинами і пошук раціональних шляхів удосконалення цього процесуального інституту є необхідним кроком для подальшого приведення положень кримінального процесуального законодавства у відповідність до європейських та міжнародних стандартів.

Перегляд кримінальних проваджень за нововиявленими та виключними обставинами як процесуальна форма перегляду судових рішень за своїм змістом та призначенням має спрямовуватися на забезпечення та захист прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, виправлення помилок, допущених судами під час існування об'єктивно невідомих та істотних обставин, що призвели до винесення незаконних і необґрунтованих судових рішень, а тому є важливою гарантією реалізації права на доступ до правосуддя, об'єктивний, неупереджений та справедливий розгляд справи.

Важливість таких проваджень полягає в тому, що на момент прийняття судових рішень суду й особі, стосовно якої ухвалюється вирок або постановляється ухвала, під час судового розгляду не були відомі та не могли бути відомі обставини, що безпосередньо призводять до прийняття помилкового судового рішення.

Правове регулювання інституту перегляду кримінальних справ за нововиявленими обставинами в Україні упродовж довгого часу регламентувалося Кримінально-процесуальним кодексом України, введенного в дію з 01.04.1961 Законом Української РСР від 28.12.1960 (втратив чинність) [1].

Зазначеним Кодексом визначалася процедура перегляду судових рішень, що набрали законної сили, в порядку виключного провадження, підставами для здійснення якого були нововиявлені обставини (перша підстава) та неправильне застосування кримінального закону й істотне порушення вимог кримінально-процесуального закону, які істотно вплинули на правильність судового рішення (друга підстава) [1, ст. 4004].

Перелік нововиявлених обставин як самостійної та достатньої підстави для перегляду кримінальних справ у порядку виключного провадження знайшли своє нормативне закріплення в ст. 4005 Кримінально-процесуального кодексу України [1].

З набранням чинності Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року окремою главою було виділено та регламентовано здійснення провадження за нововиявленими обставинами, розширено перелік нововиявлених обставин для здійснення такого виду кримінальних проваджень та суб'єктів, які уповноважені на подання заяви про перегляд судового рішення, а також істотно змінено процедуру перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами [2].

Після прийняття Закону України від 03.10.2017 № 2147а-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [3] та внесення відповідних змін до положень Кримінального процесуального кодексу України розмежовано дві процесуальні категорії як окремі підстави для перегляду судових рішень, що набрали законної чинності: нововиявлені та виключні обставини.

Однак, незважаючи на ряд позитивних законодавчих новел, пов'язаних з прийняттям нового кодифікованого кримінального процесуального закону та внесення подальших змін до нього, спрямованих на демократизацію кримінального судочинства, у сфері перегляду проваджень за нововиявленими та виключними обставинами існує ряд невирішених питань, що обумовило її актуальність та, як наслідок, вибір теми наукового дослідження.

Аналіз останніх публікацій. Окремі аспекти становлення та функціонування, проблематика й особливості практичної реалізації інституту перегляду судових рішень у кримінальних провадженнях за нововиявленими та виключними обставинами неодноразово досліджувалися вітчизняними й зарубіжними вченими, серед яких Г. П. Середа, О. М. Дроздов, В. М. Беднарьська, О. Ю. Татаров, І. І. Пшеничний, М. С. Строгович та ін.

Варто зазначити, що станом на сьогодні дослідження зазначених науковців є історико-правовим аналізом та узагальненням теоретичних положень кримінального процесуального права, що стосуються перегляду кримінальних проваджень за нововиявленими і виключними обставинами. Однак такі дослідження дещо втратили актуальність з огляду на зазначені вище законодавчі зміни у кримінальному процесуальному законодавстві України, у зв'язку з чим багато питань практичної реалізації цих норм залишаються невирішеними та потребують додаткового наукового дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження особливостей перегляду судових рішень у кримінальних провадженнях за нововиявленими та виключними обставинами через призму історичного розвитку такого інституту дозволяє прослідкувати генезис проблемних аспектів, що є притаманними правозастосовчій та судовій практиці під час реалізації суб'єктами кримінальних проваджень процесуальних прав, підкреслити значимість цього процесуального засобу серед інших форм перегляду судових рішень та виокремити чинники, що впливають на розвиток цієї сфери в умовах сучасності.

Основоположні аспекти інституту перегляду кримінальних проваджень за нововиявленими обставинами було закріплено в Кримінально-процесуальному кодексі УСРР 1922 року. Згодом ця форма перегляду перейшла в Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1927 року та Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року [4, с. 377].

Інститут перегляду кримінальних проваджень за нововиявленими обставинами в тому розумінні, що існує в кримінальному процесі станом на сьогодні та який був узятий за основу під час розробки та прийняття нового кримінального процесуального кодифікованого акту, знайшов своє нормативне закріплення в КПК України 1960 року.

Як уже зазначалося вище, Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 року регламентувався порядок здійснення виключного провадження за наявності такої підстави, як нововиявлені обставини [1]. Згідно з положеннями ст. 4005 КПК України нововиявленими обставинами визнавалися такі групи юридичних фактів, які підпадали під визначення цієї процесуальної категорії:

1) фальсифікація доказів, неправильність перекладу, а також показань свідка, потерпілого, обвинуваченого, підсудного, висновку і пояснень судового експерта, на яких ґрунтується вирок;

2) зловживання прокурора, дізнавача, слідчого чи суддів під час провадження у справі;

3) усі інші обставини, які не були відомі суду під час винесення судового рішення і які самі по собі або разом з раніше виявленими обставинами доводять неправильність засудження або виправдання підсудного [1].

Процедура перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, згідно з положеннями КПК України 1960 року, умовно поділялася на декілька етапів: перевірка заяв і повідомлень про нові обставини вчинення злочину, проведення розслідування, внесення подання до суду про перегляд судового рішення та вирішення судом питання [1; 5, с. 62].

Отримання прокурором заяви чи повідомлення про перегляд судового рішення від заінтересованих осіб являло собою початкову стадію для подальшої процесуальної діяльності з відновлення порушених прав [1, ст. 4008].

Вважаємо, що відсутність нормативного визначення правової конструкції «заінтересовані особи» було суттєвим недоліком існуючої на той час моделі перегляду кримінальних справ у порядку виключного провадження, оскільки у певних випадках нівелювалося конституційне право громадян на оскарження судових рішень через відсутність закріплення переліку та правового статусу осіб, які мали право ініціювати питання перегляду рішення.

Органам прокуратури відводилося важливе місце у процесі ініціювання процедури перегляду судових рішень унаслідок покладених на прокурорів процесуальних функцій у кримінальному судочинстві [6].

М. С. Строговичем доречно зазначено, що «заяви про перегляд справи за нововиявленими обставинами до прокурора можуть подавати різні установи та особи, проте вони не є приводами для відновлення провадження та не мають значення процесуальних актів» [7, с. 18–19].

Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 року не регламентувалися вимоги щодо належного оформлення поданих заяв та повідомлень, а також не регулювалася процедура перевірки заяв та повідомлень про нововиявлені обставини.

Так, О. В. Татаровим охарактеризовано вимоги до оформлення заяви про перевірку на факт наявності нововиявлених обставин, зокрема, заява повинна була містити такі відомості: назва органу чи посадової особи, якій вона адресована; відомості про особу, яка подала заяву; статус особи відповідно до рішення суду, що оскаржується; в чому полягає його незаконність; перелік документів, що додаються до заяви [5, с. 62].

Щодо перевірки заяв і повідомлень на предмет наявності та достатності нововиявлених обставин, процесуальним законодавством того часу передбачено лише право прокурорів витребування матеріалів справи із суду та необхідність перевірки строків давності притягнення до кримінальної відповідальності для перегляду визначених законом судових рішень [1].

Зокрема, у разі отримання клопотання, в якому зазначалася вимога про перегляд виправдувального вироку, ухвали чи постанови про закриття справи за нововиявленими обставинами, прокурор був зобов'язаний перевірити строки давності притягнення до кримінальної відповідальності [1, ст. 4006], оскільки у разі їх закінчення відновлення провадження у справі та скасування судових рішень, що набрали законної чинності, стало неможливим.

Відповідно до змісту ст. 4008 КПК України 1960 року після здійснення перевірки прокурор був зобов'язаний особисто або через слідчі органи (або органи дізнання) провести розслідування нововиявлених обставин [1].

Кримінально-процесуальний кодекс України передбачав необхідність розслідування нововиявлених обставин за постановою прокурора у всіх випадках, коли йому стануть відомі нові обставини у справі [1, ст. 4008]. Разом з тим, як зазначає Г. Середа, положення ст. 4008 КПК України щодо розслідування нововиявлених обставин та представлення суду їх матеріалів разом з висновком прокурора про їхнє підтвердження, «фактично мала пряме виконання лише за відсутності злочинних діянь, що підпадають під ознаки нововиявлених обставин, та у випадках, якщо не є можливим постановлення вироку» [8].

За умови наявності вироку, що набрав законної чинності, для перегляду рішення за нововиявленими обставинами у відповідний суд прокурор надавав обвинувальний вирок й ухвали судів апеляційної та касаційної інстанцій (у випадках, якщо мало місце оскарження судового рішення) [1; 8].

Відповідно до ст. 4005 КПК України 1960 року фальсифікація доказів, завідомо неправильний переклад, завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, завідомо неправильний висновок і пояснення судового експерта, зловживання прокурорів, дізнавачів, слідчих і суддів визнавалися підставами для перегляду судових рішень, що набрали законної чинності в порядку виключного провадження, лише за умови, що були встановлені вироком, що набрав законної чинності, а за неможливого постановлення вироку — матеріалами досудового розслідування [1].

Розслідування нововиявлених обставин провадилося за правилами, встановленими кримінально-процесуальним законом для проведення досудового слідства [1]. О. В. Татаровим зазначено, що розслідування в більшості випадках розпочиналося з допиту осіб, які подали клопотання про перегляд судового рішення. Проте існували певні винятки. Зокрема, «у випадку подання клопотання про перегляд вироку суду захисником засудженого, оскільки внаслідок положень ст. 69 КПК України він не міг бути допитаний про обставини, які стали йому відомі під час надання юридичної допомоги підзахисним або довірителям. У такому разі, залежно від характеру нових обставин, розслідування може розпочатися з провадження інших слідчих дій: допитів свідків, призначення експертиз» [1; 5, с. 63].

Проблемним питанням, на думку автора, є відсутність у процедурі перегляду справ за нововиявленими обставинами, згідно з КПК України 1960 року, нормативного регулювання реалізації заінтересованими особами права на оскарження до вищестоящего прокурора або до суду постанови про призначення розслідування нововиявлених обставин та постанови про відмову у призначенні такого розслідування.

Як встановлено С. В. Давиденком, можливість оскарження вищезазначених постанов залежала від «процесуальних гарантій своєчасної реалізації такого права, як закріплення правових приписів, прокурора зобов'язано направляти упродовж доби копії відповідних

постанов усім заінтересованим особам, зокрема потерпілому, цивільному позивачу та їхнім представникам» [9, с. 216].

Незважаючи на приписи ст. 4008 КПК України 1960 року, згідно з якими встановлювалося право на оскарження до вищестоящего прокурора постанови про відмову у перегляді кримінальної справи за нововиявленими обставинами у зв'язку з відсутністю підстав для такого перегляду [1], кримінально-процесуальним законодавством не була регламентована процедура оскарження зазначеної постанови у судовому порядку, що являло собою істотне обмеження конституційного права громадян на доступ до правосуддя.

Щодо судового розгляду справ за нововиявленими обставинами, згідно з ч. 1 ст. 40010 КПК України 1960 року, заява про перегляд кримінальної справи у зв'язку з нововиявленими обставинами розглядалася апеляційним чи касаційним судом за правилами, встановленими для перегляду справ у касаційному порядку [1].

О. М. Дроздов доречно наголошував, що за правилами, встановленими для перегляду справ у касаційному порядку, неявка учасників процесу на засідання суду не була перешкодою для розгляду справи. Водночас, якщо будь-хто з учасників бажав взяти участь у судовому розгляді справи, але не міг це зробити з об'єктивних причин, суд зобов'язаний був забезпечити реалізацію наданого права, тобто відкласти розгляд справи на той день і час, коли заінтересована особа могла взяти участь у судовому засіданні, що не завжди реалізовувалося судами під час розгляду подібних справ [10].

20.11.2012 набрав чинності Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI, відповідно до положень якого окремою главою регламентовано порядок здійснення провадження за нововиявленими обставинами [2].

У цілому за основу положень нового КПК України щодо порядку перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами взято нормативні приписи КПК України 1960 року з частковою деталізацією окремих частин та етапів цієї процедури.

Серед змін, яких зазнав інститут провадження за нововиявленими обставинами, нормативно доповнено перелік нововиявлених обставин, суттєво змінено порядок ініціювання та деталізовано процедуру перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами порівняно з тим, що встановлювалося попереднім кримінально-процесуальним законодавством [1; 2].

КПК України 2012 року до вже існуючого переліку нововиявлених обставин доповнено такими юридичними фактами, що знайшли своє закріплення в ст. 459 Кодексу: 1) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення вироку чи постановлення ухвали, що належить переглянути; 2) визнання Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом [2].

Новим кримінальним процесуальним кодексом конкретизовано коло суб'єктів, які мають право подати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Так, відповідно до ст. 460 КПК України право подати відповідну заяву надано учасникам судового провадження [2].

У контексті зазначеної норми змінився правовий статус прокурорів як суб'єктів кримінальних проваджень на стадії перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. Відповідно до статті 37 Кодексу до учасників судових проваджень віднесено прокурорів, які безпосередньо беруть участь у кримінальних провадженнях, що підлягають перегляду за нововиявленими обставинами. Положеннями статті 36

Кодексу встановлено право службових осіб органів прокуратури вищого рівня, до яких законом було віднесено Генерального прокурора України, прокурорів обласного рівня та прирівняних до них прокурорів, їх заступників, подавати заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами незалежно від їх участі в судових провадженнях [2].

Аналізуючи вищевикладене, прокурори міст, районів і прирівняні до них службові особи органів прокуратури не мали права на подання відповідних заяв, крім випадків їхньої безпосередньої участі у судових провадженнях, що є суттєвим зменшенням їх процесуальної дієздатності у процедурі перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами порівняно з повноваженнями, якими були наділені прокурори згідно з КПК України 1960 року.

Окремою статтею КПК України деталізовано вимоги до заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, зокрема, у заяві мали зазначатися обставини, що могли вплинути на прийняття судового рішення, але не були відомі та не могли бути відомі суду та особі, яка звертається із заявою, під час судового розгляду, та обґрунтування з посиланням на обставини, що підтверджують наявність нововиявлених обставин [2, ст. 462].

Новим кримінальним процесуальним законом було суттєво змінено порядок розгляду заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Так, за новими правилами заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами подається до суду тієї інстанції, який першим допустив помилку внаслідок незнання про існування таких обставин [2, ст. 463].

Розгляд заяви здійснюється відповідним судом згідно з правилами, передбаченими для кримінального провадження в суді тієї інстанції, що здійснює перегляд [2, ст. 466]. Отже, суд повинен перевіряти судові рішення та встановлювати наведені у заявах обставини, які підтверджують наявність нововиявлених обставин, відповідно до вимог Глави 28 «Судовий розгляд», Глави 31 «Провадження в суді апеляційної інстанції» та Глави 32 «Провадження в суді касаційної інстанції».

Однак вважаємо такий порядок розгляду заяви безпосередньо судом, який перший допустив помилку внаслідок незнання про існування нововиявлених обставин, дещо суперечливим принципу інстанційності здійснення кримінального провадження з огляду на наступне.

Відповідно до ст. 467 КПК України суд має право скасувати вирок чи ухвалу й ухвалити новий вирок чи постановити ухвалу або залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без задоволення. У разі ухвалення нового судового рішення суд користується повноваженнями суду відповідної інстанції [2].

З огляду на зміст цієї норми можна дійти висновку, що суд, який здійснюватиме перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, має право скасувати рішення суду тієї самої або вищої інстанції, що суперечить положенням кримінального процесуального законодавства про повноваження судів відповідних інстанцій за наслідками здійснення кримінального провадження. Так, відповідно до чинного КПК України жодна судова інстанція не має повноважень скасовувати ні рішення тієї самої судової інстанції, ні вищестоящего суду [2].

Однак унаслідок винятковості таких кримінальних проваджень, завданням яких є виправлення помилок, допущених судами під час ухвалення рішень за умови незнання

про існування незалежних від суду істотних обставин, та для забезпечення стабільності судових рішень, що набрали законності, за чинним кримінальним процесуальним законом, поняття інстанційності до цього провадження застосовано не може бути.

Так, за своїм змістом провадження з перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами є однією із складових судового провадження, яка відокремлена від усіх інших стадій судового розгляду. Винятковий характер цього провадження зумовлений тим, що його основу становить перегляд судових рішень, які набрали законності та фактично перебувають на стадії їх виконання, а в деяких випадках – проваджень, судові рішення за якими вже виконані.

Як вдало зазначено І. І. Пшеничним, за новою процедурою в процесі правозастосовної практики складається несприятлива ситуація для учасників судового провадження під час визначення суду, який першим допустився помилки. Це стосується випадку, якщо у провадженні існують декілька відмінних судових рішень різних інстанцій, які, по суті, вирішують кримінальне провадження. Адже не обов'язково, що судом, який першим допустився помилки внаслідок незнання про існування нововиявлених обставин, буде суд, який ухвалив остаточне рішення у провадженні, що набрало законної чинності. За таких обставин учасникам судового провадження буде важко правильно визначити суд, до якого необхідно звернутися із заявою про перегляд судового рішення [11, с. 509–510].

Унаслідок положень ч. 2 ст. 459 КПК України нововиявленими обставинами визнаються завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, підозрюваного та обвинуваченого, на яких ґрунтується вирок. Диспозицією ст. 384 КК України «Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу» визначена кримінальна караність за вчинення таких дій, як надання завідомо неправдивих показань свідком та потерпілим, однак підозрюваний та обвинувачений не несуть кримінальної відповідальності за давання завідомо неправдивих показань з огляду на наступне [2; 12].

Доведення факту неправдивості показань підозрюваного та обвинуваченого покладається на сторону обвинувачення та здійснюється шляхом встановлення або спростування зазначених обставин належними та допустимими доказами. У разі якщо доводи потерпілого та обвинуваченого, висунуті у свій захист, стороною обвинувачення не спростовані, застосовується принцип невинуватості та тлумачення сумнівів щодо доведеності вини на користь такої особи відповідно до ст. 17 КПК України [2].

Показання підозрюваного на стадії досудового розслідування та показання обвинуваченого під час судового розгляду кримінального провадження підлягають оцінці за загальними правилами, встановленими для оцінки наявних у матеріалах кримінального провадження доказів [2, ст. 94].

Автором дослідження зазначається про відсутність правового визначення такої нововиявленої обставини, як завідомо неправильний висновок експерта (ст. 459 КПК України передбачає лише неправильність пояснень експерта), хоча, згідно зі ст. 384 КК України, за таке діяння передбачено кримінальну відповідальність [2; 12].

Інститут перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами зазнав формальних змін після прийняття Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», відповідно до положень якого здійснено уніфікацію окремих процесуальних інститутів [4].

У зв'язку з внесенням відповідних змін до Кримінального процесуального кодексу України замість процедури перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, що існувала до прийняття змін, законодавцем розмежовано окремо провадження за нововиявленими обставинами та провадження за виключними обставинами [4].

З аналізу ст. 459 КПК України (в новій редакції) додано нову процесуальну категорію – виключні обставини, до яких віднесено як нові юридичні факти (друга обставина), так і обставини, які раніше належали до нововиявлених (перша та третя обставини): 1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність, конституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом у разі вирішення справи; 2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом; 3) встановлення вини судді у вчиненні злочину або зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження, внаслідок якого було ухвалено судові рішення [3; 4].

Для здійснення кримінального провадження за наявності такої виключної обставини, як порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом, за новими правилами встановлена виключна інстанційна підсудність, а саме заява про перегляд судового рішення подається до Верховного Суду для подальшого її розгляду Великою Палатою Верховного Суду [3, ст. 33; 4].

Законом України № 2147-VIII доповнено ст. 461 КПК України положеннями про строки звернення про перегляд судового рішення за виключними обставинами (строк звернення про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами не зазнав змін) [3; 4].

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, після прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року законодавцем внесено якісні зміни щодо порядку здійснення кримінального провадження за нововиявленими обставинами, а саме змінено процедури ініціювання та перегляду судами рішень, що набрали законної чинності, доповнено перелік підстав та формалізовано вимоги для подання до суду, який перший під час ухвалення рішення здійснив помилку внаслідок об'єктивного незнання про існування істотних обставин, заяви про перегляд судового рішення.

Зазначені якісні перетворення інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами здійснено на основі нормативної бази попереднього кримінально-процесуального законодавства, однак із внесенням нових прогресивних змін шляхом демократизації процедури відкриття кримінального провадження та деталізації окремих етапів перегляду судових рішень.

З прийняттям Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII з метою вдосконалення системи перегляду судових рішень здійснено уніфікацію положень процесуальних кодексів, як наслідок, внесено зміни до порядку перегляду кримінальних проваджень. Законодавцем нормативно закріплено кримінальне провадження за нововиявленими обставинами та кримінальне провадження за виключними обставинами. Якісним нововведенням стало введення такої виключної підстави для перегляду судових рішень у кримінальних провадженнях, як порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справ національними судами, що є актуальним з огляду на потребу у виконанні рішень та застосуванні практики Європейського суду з прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон від 28.12.1960 № 1001-05 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон від 03.10.2017 № 2147-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19>
4. Денисова Ю. С. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в системі переглядів судових рішень. Актуальні проблеми держави і права. 2013. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2827/Denisova%20Problematika.pdf?sequence=1>
5. Татаров О. Удосконалення процесуальної діяльності з перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. Вісник Національної академії прокуратури України. 2009. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2009_3_12
6. Давиденко Л., Куц В. Процесуальні функції прокурора у кримінальному судочинстві. Вісник Національної академії прокуратури України. 2008. № 3. С. 65–72.
7. Строгович М. С. Проверка законности и обоснованности судебных приговоров. М.: Изд-во Академии наук СССР, 1956. 248 с.
8. Середа Г. П. Діяльність прокурора у зв'язку з переглядом судових рішень за нововиявленими обставинами. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2013_7_18
9. Давиденко С. В. Питання вдосконалення кримінально-процесуального законодавства щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у кримінальному судочинстві України. Форум права. 2011. № 2. С. 214–219. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_35
10. Дроздов О. М. Проблеми перегляду судових рішень в порядку виключного провадження. Вісник Верховного Суду України. 2010. № 8. С. 21–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2010_8_7
11. Пшеничний І. І. Здобутки та прорахунки нормативно-правового регулювання інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Форум права. 2013. № 3. С. 507–513. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=FP_index.htm_2013_3_85
12. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

REFERENCES

1. Kryminalno-protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon vid 28.12.1960 № 1001-05 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>

2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon vid 13.04.2012 № 4651-VI // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnogo kodeksu Ukrainy, Tsyvilnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv: Zakon vid 03.10.2017 № 2147-VIII // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19>
4. Denysova Yu. S. Perehliad sudovykh rishen za novoviyavlenymy obstavynamy v systemi perehliadiv sudovykh rishen. Aktualni problemy derzhavy i prava. 2013. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2827/Denisova%20Problematika.pdf?sequence=1>
5. Tatarov O. Udoshkonalennia protsesualnoi diialnosti z perehliadu sudovykh rishen za novoviyavlenymy obstavynamy. Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy. 2009. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2009_3_12
6. Davydenko L., Kuts V. Protseualni funktsii prokurora u kryminalnomu sudochynstvi. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*. 2008. № 3. S. 65–72.
7. Strohovich M. S. Proverka zakonnosti y obosnovannosti sudebnykh pryhovorov. M.: Yzd-vo Akademii nauk SSSR, 1956. 248 s.
8. Sereda H. P. Diialnist prokurora u zviazku z perehliadom sudovykh rishen za novoviyavlenymy obstavynamy. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2013_7_18
9. Davydenko S. V. Pytannia vdoskonalennia kryminalno-protseualnogo zakonodavstva shchodo perehliadu sudovykh rishen za novoviyavlenymy obstavynamy u kryminalnomu sudochynstvi Ukrainy. *Forum prava*. 2011. № 2. S. 214–219. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_35
10. Drozdov O. M. Problemy perehliadu sudovykh rishen v poriadku vykliuchnoho provadzhennia. *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy*. 2010. № 8. S. 21–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2010_8_7
11. Pshenychnyi I. I. Zdobutky ta prorakhunky normatyvno-pravovoho rehuliuвання institutu perehliadu sudovykh rishen za novoviyavlenymy obstavynamy za novym Kryminalnym protseualnym kodeksom Ukrainy. *Forum prava*. 2013. № 3. S. 507–513. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=FP_index.htm_2013_3_85
12. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon vid 05.04.2001 № 2341-III // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

O. Sirenko, R. Zahorovskiy. History of formation of the institute of review of criminal proceedings under newly discovered and exceptional circumstances

The article is devoted to the historical and legal aspects of the development of the institute of review of criminal proceedings on newly discovered and exceptional circumstances. The process of formation of such a procedural category as the newly discovered circumstances in the criminal procedural legislation of the Ukrainian SSR is studied.

The author notes that the institute of review of criminal proceedings under newly discovered and exceptional circumstances is normatively defined and derived from the Soviet legal system, which causes some difficulties and creates conflicts in the practical implementation of these rules by the subjects of criminal proceedings. A detailed study of the review of criminal proceedings in

newly discovered and exceptional circumstances and the search for rational ways to improve this procedural institution is a necessary step to further bring the provisions of criminal procedure legislation in line with European and international standards.

The process of transformation of the procedure for conducting criminal proceedings under the newly discovered circumstances in connection with the adoption of the Criminal Procedure Code of Ukraine in 2012 is analyzed. The changes of the criminal procedural legislation, and, as a consequence, the division of criminal procedural provisions on the review of proceedings on newly discovered circumstances into two categories: review on newly discovered circumstances and review on exceptional circumstances are investigated. The general characteristic of revision of criminal proceedings on newly discovered and exceptional circumstances at the present stage of law enforcement activity is carried out.

Emphasis is placed on the importance of such proceedings, which is that at the time of the court's decision and the person in respect of whom the sentence or ruling was issued, the circumstances directly leading to the erroneous decision were not known and could not have been known during the trial. court decision.

Summarizing the research, the author concludes that, after the adoption of the Criminal Procedure Code of Ukraine in 2012, the legislator made qualitative changes in the procedure for criminal proceedings under the newly discovered circumstances.

The legislator normatively enshrines criminal proceedings on newly discovered circumstances and criminal proceedings on exceptional circumstances. A qualitative innovation was the introduction of such an exclusive basis for review of court decisions in criminal proceedings as Ukraine's violation of international obligations in national courts, which is relevant given the need to enforce decisions and apply the case law of the European Court of Human Rights.

Key words: *newly discovered circumstances, exceptional circumstances, court decision, sentence, ruling, review of court decisions, criminal proceedings, criminal proceedings, criminal procedural legislation.*

Стаття надійшла до редколегії 26 серпня 2020 року